

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN**

**Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY**

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабыковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИИ и Российской Академии Естествознания, заведующей кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабыковны.

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

2 часть

Астана – 2016

Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ ат. ЕҰУ ЖАНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ЕНУ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
IMS OF LN GUMILYOV ENU

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE

Орынбор мемлекеттік университеті
Оренбургский государственный университет
Orenburg State University

Пенза мемлекеттік университеті
Пензенский государственный университет
Penza State University

Тыва мемлекеттік университеті
Тувинский государственный университет
Tuvan State University

БМУ бизнес пен технология менеджменті институты
Институт бизнеса и менеджмента технологий БГУ
School of business and management of technology of BSU

Ресей халықтар достығы университеті
Российский Университет дружбы народов
Peoples' Friendship University of Russia

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

«Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», посвященную 20-летию ЕНУ им. Л.Н.Гумилева и 60-летию доктора экономических наук, профессора, Академика МАИН и Российской Академии Естествознания, заведующей Кафедрой «Финансы» Садвокасовой Куляш Жабыковны.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ 20-жылдығына және экономика ғылымдарының докторы, профессор, ХАА және Ресейлік Жаратылыстану Академиясының академигі, «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі Садвокасова Куляш Жабыковнаның 60-жас мерейтойына арналған «Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы»

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

WORKS OF THE

international scientific- practical conference

"Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", dedicated to the 20th anniversary of L.N. Gumilyov ENU and the 60th anniversary of Sadvokasova Kulyash Zhabykovna, doctor of economic sciences, professor, IA academician, academician of the Russian Academy of Natural Sciences and head of the department "Finance".

ӘОЖ 336.13.012.24 (574)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

«Жаңа нақты жаһандық жағдайда Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесінің дамуы» Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының еңбектері- Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016 .-595 б.

Труды международной научно-практической конференции «Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности», Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2016.-595 с.

Works of the international scientific- practical conference "Development of the financial - credit system of the Republic of Kazakhstan in the new global reality", - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2016.-p.595.

Редакция алқасы:

САПАРОВА Б.С.– төрағасы, э.ғ.к., Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

КУЧУКОВА Н.К. - төраға орынбасары, э.ғ.д., ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының профессоры

САДВОКАСОВА К.Ж. – э.ғ.д., профессор , ХАА академигі, РЖА академигі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі

АХМЕТЖАНОВА С.Б.- э.ғ.д., профессор, Ғылыми экономикалық сараптама орталығының директоры, Экономикалық зерттеулер институты

СЫДЫҚНАЗАРОВ М.Қ.- ф.ғ.к., саясаттану PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ жанындағы Заманауи зерттеулер институтының директоры

КОРОЛЕВ Ю.Ю. – э.ғ.к., доцент, БМУ Бизнес пен технология менеджменті институтының «Бизнес-администрирование» кафедрасының меңгерушісі

ПАРУСИМОВА Н.И. – э.ғ.д., профессор, Орынбор мемлекеттік университетінің «Банковское дело и страхование» кафедрасының меңгерушісі

КУЗНЕЦОВА Т.Е. - э.ғ.к., доцент, Пенза мемлекеттік университетінің кафедрасының меңгерушісінің орынбасары

ДОНГАК Ч.Г. - э.ғ.к., доцент, Тыва мемлекеттік университетінің «Экономика и менеджмент» кафедрасының меңгерушісі

ЖАМИЕВА А.Е. –хатшы, экономика магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Қаржы» кафедрасының аға оқытушы

ISBN 978-601-7121-75-4 (ч.2)

ISBN 978-601-7121-71-6 (общ.)

УДК 336.13.012.24 (574)

ББК 65.9.(5каз)я431

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2016

© Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, 2016

регулирования развития аграрного сектора экономики Украины / Н.А. Латынин. - Режим доступа: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>

6. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Официальный сайт Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Комитет по статистике - <http://stat.gov.kz/>

ӘОЖ: 339.187.44(574)

ФРАНЧАЙЗИНГТИҢ ҚАЗАҚСТАН НАРЫҒЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТЕТІКТЕРІ

Нурбаева А.Т., Туракельдиева Л.Б. Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан, Астана қаласы
laura-tb@mail.ru

Қазіргі кезде Қазақстанда «КФС» , «Пепси», «Рибок», «Самсунг», «Мобил», «Баскин-Роббинс» және басқа да фирмалардың танымал тауар таңбаларымен белгіленген тауарлар және қызметтермен ешкімді таңдандыра алмайсың. Бұл таңбалар туралы тұтынушының ойында біржақты жоғары абыройы бар белгілі бір өндірушімен байланыстырылады және тауарлар мен қызметтердің жоғары сапасы бар екенін қосымша көрсетеді. Осы тауарлардың ел ішінде және барлық әлем бойынша таратылуының ең бір тиімді ағымы – біздегі аз танымал франчайзинг.

«Франчайзинг» сөзі ағылшын терминінен аударғанда қандайда бір қызметті жүргізудегі еріктілікке құқықтық анықтау мағынасын білдіреді. Орта ғасырларда мұндай артықшылықтарды кез келген тұрпаттағы коммерциялық қызметке франшизаны беру жолы арқылы корольдер иемденген. Франчайзинг (ағылш *franchising- құқық ерекшелік*) кәсіпкерлік жалғасымды іскерлік ынтымақтастық формасындағы үрдісінде, ірі компания, жеке-дара кәсіпкерге немесе кәсіпкерлер тобына өнімді өндіруге, тауарлар сауда-саттығына және осы компанияның сауда маркасымен белгілі бір шектелген территорияда өзара шартпен анықталған бір шартта қызметтерді ұсынады.

Кәсіпкерлік бизнесте франчайзингтік іс-әрекеттер үлкен және шағын компаниялардың арасында жүргізіледі. Сонымен қатар, негізгі келісім-шартпен бірге субфранчайзингтің келісімдері болуы мүмкін. Бұл келісімдер франчайзерлердің рұқсатымен франчайзингке тән талаптардың орындалу негізінде басқа тұлғаларға берілуіне рұқсат етеді. Франчайзингтік жіктеудің тәсілдемелері тәжірибе жүзінде толық зерттелмегендіктен, шетелдік және отандық тәжірибеге сүйене отырып, оны келесі белгілеріне сәйкес жіктеудің авторлық үлгісін ұсынамыз.

Кесте - 1 Франчайзинг түрлерінің жіктелуі

Жіктеу белгісі	Франчайзингтің түрі
Қолдану тәсілі және саласы	- Өндірістік франчайзинг - Бизнес форматтағы франчайзинг - Дистрибьютті немесе сауда франчайзингі
Қолдану әдісі	- Классикалық - Аймақтық - Дамушы - Субфранчайзинг
Қолдану нысаны	- Конверсиялық - Еншілес - Корпоративтік
Сату арнасының құрылымындағы франчайзи орны	- «Көтерме саудагер – жеке саудагер» - «Қызмет көрсетуші – жеке саудагер» - «Өндіруші - көтерме саудагер» - «Өндіруші - жеке саудагер»
Франшизалар саны	- Жеке алынған кәсіпорын - франчайзингі - Корпоративтік франчайзинг

ескерту: автор құрастырған

Франчайзингті мынандай үш үлкен түрге жіктеуге болады:

Өндірістік франчайзинг - бұл, франчайзердің өндіретін өнімге қолданатын технологияны пайдаланып, тауардың маркалық аталуын пайдалану. Ерекшелігі: франчайзер франчайзиға өнім өндіру технологиясын, фирмалық ноу-хау, кейде құрал жабдықтарды, шикізаттарды беру арқылы фирмалық тауарға сәйкесті тауар өндіруге мүмкіндік береді. Бизнес форматтағы франчайзинг. Әлемде франчайзингтік қатынастың 70%-тан астамын осы бизнес форматы құрайды. Франчайзерлердің атынан сатуға немесе қызмет көрсетуге болатын мүмкіншілікті пайдалану іскерлік франчайзинг деп аталады. Іскерлік форматтың ең табысты мысалы ретінде Макдональдсты (McDonald's) айтуға болады, өйткені оны франчайзингтің іскерлік нысанының пайда болуымен байланыстырады. Бизнес форматтағы франчайзинг – экономиканың біраз секторларын қамтитын келешегі бар франчайзингтің аса бір ұсынылған түрі [2].

Дистрибуцияны немесе сауда франчайзингі - белгілі бір аумақта оның тауарлық белгісімен франчайзер шығаратын өнімді (дистрибуцияны) сатуға ерекше құқықты білдіреді. Франчайзи бекітілген аумақта осы тауардың бір ғана сатушысы және франчайзердің сауда маркасының бірегей өкілі болады. Сауда форматының ерекшеліктері:

- Франчази франчайзер компаниясының үлгісін толық көшіруі міндетті емес;
- Көптеген жағдайларда, франчайзи франчайзер өндіретін тауарды өндіре алмайды;
- Франчайзингтік қатынас сауда дилерлік негізде құрылады.

Сату (дистрибутивтік) франчайзингі алкогольсіз сусындарды, косметиканы, автомобиль дилерлерін, ЖЖС (АЗС) иелерінің автомобиль отынын (дэбббинг) және т.б. сатуға тән. Франчайзингтің халықаралық қауымдастығының (International Franchise Association, IFA) [www.franchise.org] мәліметтері бойынша барлық жаңадан құрылған кәсіпорындардың 85 % өз қызметін бірінші бес жыл ішінде тоқтатады, ал франчайзинг шеңберінде тек 14 % компаниялар құрылады [5]. Таза күйінде франчайзинг – бұл бренд пен бизнес-жүйесін сатудағы табыс табу әдісі. Олар франчайзингті өзінің нарыққа келуін кеңейту инструменті ретінде пайдалана отырып өндіреді. Өзге бизнес-модельдер сияқты франчайзинг те кемшіліктер мен құндылықтарға ие. Өз бизнесіңмен айналыспас бұрын оның барлық «кемшін» және «пайдалы» жағын бағалаған жөн.

Кесте – 2. Франчайзингтің ғаламдық мүмкіндіктері және әлемдік нарықтағы даму перспективаларын талдау

Кемшіліктері	Артықшылықтары
Әркім өзі үшін ғана серіктестер арасындағы қатынас «әркім өзі үшін» дегендей сипатталады	Даму жылдамдығы Жергілікті кәсіпкерлер өз өңірінің қыр-сырын жақсы біледі әрі әкімшілік ресурстарын ұтымды меңгереді.
Жоспарлаудағы дөрекілік Кейбір франчайзорлар франшиз сатылымын кәдімгі тауар тарату операциясы сияқты қарауға бейім.	Еңбек ресурсы Адамдар іс жүзінде өзіне жұмыс істейді: кәсіпорынның жетістігі – олардың табысы, табыссыздық – үлкен шығын.
Сапаны бақылау Өз беделін бақылауда ұстайтын компаниялар франчайзилерге не істеу керектігі жөнінде көп беттен тұратын кітапшалар жазады. Алайда ол үнемі көмектесе бермейді.	Басқарудың қолайлылығы Жеке желінің қызметкерлерін тиімді басқару үшін пирамида тұрғызу қажет, яғни бір басшы 15 адамдай команданы басқарады. Мұндай франчайзингілік жүйедегі серіктер теңқұқықты әрі бас кеңсеге тікелей тәуелді болмайды.
Бәсеке пайда болады Франчайзордың бар құпиясын біліп алған франчайздар оның бәсекелесі болып шыға келеді. Егер ол сапалы жұмыс істемесе, желінің жұмыс стандарттарын сақтамаса, онда оның брендтің беделіне де нұқсан келтіреді. Тіптен бизнесмендердің саналы түрде желіге кіретін кездері болады, яғни өзінің жеке ісін жүргізуді үйрену үшін.	Капитал тартуы Франчайзи құрал жабдықтар мен дүние-мүлікті сатып алады, бизнесті айналым қаражатымен қамтамасыз етеді, қызметкерге жалақы төлейді. Бұл қаражаттарды тиімді тартылған капитал ретінде атауға болады. Франчайзи бір дүкен көзін ашуға орта есеппен 50 мың доллар шығындайды.

Әлемдік экономикада жаһандану аса көрнекті рөл атқаратыны белгілі, бизнестегілер өз жұмыстарын шетелде белсенді түрде кеңейтуге ұмтылады. Он бес жыл бұрын, салыстырмалы түрде франчайзинг халықаралық деңгейде аз жұмыс істеді, АҚШ Сауда департаменті алдағы екі

онжылдықта әлемдік саудада күтілетін өсу пайызы 75%-дан астам дамушы елдердің, атап айтқанда, дамушы нарықтарға түседі деп есептейді.

Әлемдегі халықтың сексен пайызы осы дамушы нарықтардан тұрады, бірақ олар қазіргі уақытта тек әлемдегі жалпы ішкі өнімнің шамамен 25 пайызға біріктіреді. «Дамушы нарықтар» ұғымын естігенде, әдетте ойымызға бірден ірі мемлекеттер оралады. Бразилия, Ресей, Үндістан және Қытай «BRIC» елдердің сияқты үлкенірек болып табылады. Алайда, нарығы аз елдерді елемуге болмайды, олардың болашақта өсу әлеуеті жоғары. Олардың құрамына: бұрынғы Кенес Одағы, бұрынғы Югославия, сондай-ақ Шығыс Еуропа, Азия және Латын Америкасы сияқты елдер кіреді. Африка елдері қазір франшиза қызметінен жақсы үміт көре бастады. Мұның бәрі дамушы нарықтық елдер өз экономикаларын одан әрі дамытуға мүмкіндік алады деген сөз.

Кристин Хьюстон, «US Commercial Service Global» франчайзингтік командасының көшбасшысының айтуынша, «Әлемдегі әлеуетті тұтынушылар 95 пайызы АҚШ шекарасынан тыс жерде болады.» Франчайзингтің халықаралық нарыққа шығуы алдағы жылдары үшін өз бизнес үшін өсу мүмкіндіктерін сақтап қалу және дамытудың үлкен жолы болып табылады [4].

Қазақстандық нарығында франчайзинг салыстырмалы түрде аз болғанымен, тәжірибеде сектордағы нақты сандарды жинау өте қиын. Франчайзинг бойынша еліндегі толық статистика АҚШ-та бар, онда әрбір франчайзингтік шарт реестрда тіркелген. Ал біздің елімізде әлі күнге дейін франчайзингтік мәмілелерді тіркеу және есептеудің бірыңғай орталығы жоқ, тек «Қазақстан Франчайзинг Ассоциациясы» (ҚФА) жұмыс жасайды. Алайда бұл ұйым ғана ретінде жұмыс жасайды, нақты статистиканы бере алмайды.

Тоқсан сайын, IHS франшиза өнеркәсібінің жалпы экономикаға тигізер жай-күйін бір жылға арналған болжам шығарады. Келтірілген мәліметтер бойынша Өнеркәсіп франшизасы рецессия жағдайында басқа салаға қарағанда өте жақсы қарқынмен шыға білген. Жаңа жұмыс орындарын құру өткен жылмен салыстырғанда 0,3% өсуі байқалады. Халықаралық франчайзинг қауымдастығының (IFA) Президенті және атқарушы директор Стив Калдейр мырзаның мәліметі бойынша 2014 жылы әлемде жаңа франчайзингтік кәсіпорындар ашу есебінен 200 мыңға жуық жаңа жұмыс орындары пайда болуға тиіс. - 2014 жылы франчайзингтік бизнестің саны 12.915 көтеріледі деп күтілуде, жалпы алғанда 770.368 франчайзингтік мекемелерід құрауға тиіс. - Франчайзинг секторының, коммерциялық, жылдам қызмет көрсету, тұрғын үй қызметтері, және мейрамханалар мен бизнес-қызмет көрсету 2014 жылды ең жылдам өсу қарқынымен есептеледі деп күтілуде. Искерлік қызметтер және жылдам қызмет көрсету франшизасы - 35.109 жұмыс орындарын қосады, франчайзингтің ең ірі секторы мейрамханалар болып табылады ондағы жаңа жұмыс орындарын 75.596-ға ұлғайатынын болжап отыр [3].

Сурет - 1. «Әлемдік экономикада Франчайзингтің жұмыспен қамту үлесі, экономикалық болжам» Дерек көзі: «INTERNATIONAL Franchise Association» (IFA), «IHS» Global Insight 2014 ж.

(маусым)

мәліметтері

негізінде

автор

құрастырған

Франчайзингтік бизнесіне үлкен және шағын бизнесінің артықшылықтарының қосылуы арын алады. Бұл елдегі кәсіпкерліктің дамуына оң әсерін тигізетін сөзсіз. Франчайзинг бизнесмен үшін кең мүмкіншіліктер береді. Ешқандайда тәжірибені иемденбей, кішігірім алғашқы капиталды игере отырып, ол бастау алған жерден тез арада қарқынды өріс алады. «IFA», «IHS Global Insight» халықаралық зерттеу орталықтарының мәліметтері бойынша 2014 жылы Әлемдік экономикада жалпы салалар бойынша алатын үлесін жариялаған болатын.

Былырғы жылмен салыстырғанда пайыздық өлшемі біршама артатыны белгілі болып отыр. Мысалға: мейрамханалардағы жылдам қызмет көрсету (фаст-фуд) желілері жұмыс беруі бойынша 2,4% (жыл аяғына дейін) көбейеді. Бұл тенденция дамушы мемлекеттердің шағын және орта бизнеске деген көптеп көңіл бөлуінен көруге болады [7]. Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлік енді ғана жаңа арнаға бет алғанын көруге болады. Оған Елбасымыздың да ерекше назар салып отырғанын, «Бизнесінің жол картасы 2020», «Шағын және орта бизнесіні дамыту» бағдарламаларынан көруге болады. Алайда әлі де болса кәсіпкерлікпен айналысқысы келмейтін «алма піс, аузыма түс» деп қарап отыратын “патерналист” азаматтардың көп болуы қоғамға, жалпы экономиканың дамуына кері септігін тигізетінін ескеруіміз қажет.

Сондықтан шағын кәсіпкерлікпен айналысатын тұлғалардың саны миллиондармен есептелуі керек. Тек сонда ғана нарықтық экономикасы бар басқа дамыған елдердегідей шағын бизнесінің ел экономикасындағы рөлі мен мәнін жоғарылатуға мүмкіндік болады. Мысалы, АҚШ-та жалпы өнеркәсіп өндірісінің көлеміндегі шағын бизнесінің үлесі - 25%, Ұлыбританияда - 30%, ал Жапонияда - 50%-ға жуық [1].

Қарастырған ой-пікірлерімді қорытындылай келе, еліміздегі франчайзингтік негізде қызмет етуші фирмалар, бизнесінің басқа үлгісіндегі шаруашылық субъектілерімен салыстырғанда белгілі бір ерекшеліктер мен артықшылықтары бар екені белгілі. Осыған орай, бүгінгі таңдағы бизнесінің осы жүйесіне қатысты мәселелер шешімдерінің жылдам табылуы оның шағын және орта кәсіпкерліктің серпінді дамуын арттырып, еліміздің келесідей жағымды нәтижелерге қол жеткізуіне мүмкіндік береді деп пайымдаймыз:

— франчайзингтік келісім-шартты заң жүзінде тіркеу негізінде - жұмыс орындарын арттырады;

— кластерлік бағдарламалардың жүзеге асырылуын қамтамасыз ететін экономиканың басымды секторларындағы франчайзингтік кәсіпорындардың үлесін ұлғайтады;

— бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастырудағы мемлекеттік холдингтердің рөлі мен орнын белгілеу арқылы олардың франчайзинг негізінде даму бағыттын айқындайды;

— Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауына сәйкес отандық өндірушілерді қолдау бағдарламасы шегінде жергілікті және халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті отандық франчайзерлер санының артуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Исабеков Б.Н. Парасатты экономика: дағдарыс пен серпіліс.// Астана қ. 2013ж. 223-234б.
2. Манап А.С. Қызмет көрсету салаындағы Франчайзингтің қалыптасуы және даму бағыттары. Алматы, 2008ж.;
3. ©FinGateЖШС. «Қазақстан Республик асындағы франчайзинг нарығының күйі және оның дамуын талдау» зерттеулерінің нәтижелері туралы есеп, 2014 ж.;
4. "Franchising World Magazine" (наурыз 2011 ж);
5. "International Journal of Hospitality Management (2006); U.S. Commercial Service; International Franchise Association
6. «INTERNATIONAL Franchise Association» (IFA), «IHS» Global Insight
7. Кисиков Б. Франчайзинг в Казахстане.// Алматы.: ВookipEazI, 2007ж. 256 б.
8. Интернет желілері:
 - <http://aplp.kz/articles/obzor-sostoyaniya-legkoy-promishlennosti-v-kazahstane797/>
 - <http://eafran.com/>
 - www.franchisedirect.com/information/top100globalfranchises2014top100overview
 - www.franchisedirect.com/information/top10globalfranchises2014